

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDAGI GIPERAKTIV O'QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA PSIXOLOGNING VAZIFALARI

Turayeva Zamira Olmasovna

Samarqand viloyat Pastdargom tuman 12-umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada giperaktiv bolalar bilan ishlash, ota-onalarga tavsiyalar, chapaqaylik haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: giperaktivlik, agressiv, chapaqaylik, krizis, korreksiya, psixika, verbal, noverbal, obrazli, mantiqiy, qobiliyat.

Giperaktiv bolalar bilan mashg'ulotlarni tashkil qilishda psixolog maxsus ishlab chiqilgan korreksion-rivojlantiruvchi dasturni qo'llashi mumkin. Giperaktiv bolalarga yordam berishda ularning ota-onalari va o'qituvchilari bilan ish olib borish hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ota-onalarga bolaning muammolarini tushuntirish zarur, uning qiliqlari ataylab qilinmasligini anglatish, ularning yordam va qo'llab-quvvatlashsiz bunday bola o'zidagi bor qiyinchiliklarni yengib o'ta olmasligini ko'rsata olish kerak. Psixolog giperaktiv bolalarning ota-onalariga tarbiyaviy ta'sir etishning aniq usullariga amal qilishlarini tushuntirishi kerak. Ular shuni esda tutishlari lozimki, bolani holatining yaxshilanishi «unga bo'lgan muloyim, xotirjam va izchil munosabatga bog'liqdir». Bunday bolalarni tarbiyalashda ota-ona ikkita keskinlikka yo'l qo'ymasliklari kerak: haddan ziyod rahm - shafqat ko'rsatish va bir tomonidan esa uning oldiga u bajara olmaydigan ortiqcha aniqlik, shafqatsizlik va jazolar bilan uyg'unlashgan katta talablarni qo'ymaslik.

Maktab ta'limidagi muammolardan yana biri va past o'zlashtirishga sabab bo'luvchi omil bu chapaqaylikdir. Chapaqaylik tarbiyachilar, ota-onalar va bolaning o'zi uchun ham katta muammo hisoblanadi. Barchaga yaxshi ma'lumki, chap qo'lning o'ng qo'ldan ustunligi tug'ma xususiyatga egadir. Chapaqaylik –bolaning zaruriy individual xususiyati bo'lib, uni ta'lim jarayonida hisobga olish shart. O'quv ta'lim jarayonini a'nanaviy ravishda verbal va mantiqiy tafakkur taraqqiyotiga, chap miya yarim sharlari rivojlanishiga asoslanadi. Bunday holat esa chapaqay bolalarning ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli moslashuvini qiyinlashtiradi. Chap yoki o'ng qo'lning ustunlik qilishi bolaning istagi yoki erkaligi emas, balki miyaning o'ng va chap yarim sharlari o'rtasida vazifalarning o'ziga hos taqsimlanishidir. Nima uchun chap qo'l ustunligi kelib chiqadi? Nimaning oqibatida chapaqaylik paydo bo'ladi?. Biz odatda miya haqida bir butun a'zo kabi fikr yuritamiz, lekin uning birligi ikkala miya yarim sharlarining faoliyatidan tashkil topadi. Ularning o'rtasida qat'iy farq bo'lib, miyaning funksional munosabatlarida ikkala yarim sharlarning ulushi bir xil emas.

Qoʻl – odam harakat faolligining yarim funktsional aʼzovidir. SHuning uchun ham qoʻlning imo-ishora aʼzosi sifatida rivojlanishi chap qoʻlning nutq markazini tashkil topishida yetakchiligidan dalolat beradi. Ikkala miya yarim sharlari ham soʻzlarni, obrazlarni idrok qilishga va qayta ishlashga qodir, biroq bu jarayon ularda turlicha kechadi. Chap miya yarim shari. Verbal, mantiqiy, “fikriy”. Miyadan kelayotgan axborotlarni ketma-ket, tahliliy ravishda qayta ishlaydi. Oʻng miya yarim shari. Noverbal, obrazli, koʻruv. Signallarni bir vaqtda va butun holda qayta ishlaydi.

Chapaqay bolalarning faoliyatida bilish jarayonlari sohasida quyidagilar namoyon boʻlishi mumkin:

1. Koʻruv-harakat koordinatsiyasi qobiliyati pastligi: bolalar grafik tasvirlarni koʻchirib chizish bilan bogʻliq topshiriqni ayniqsa ketma-ketlikda bajarishda qiynaladilar; yozuvda, oʻqishda qatorni ushlab tura olmaydilar; yozuvlari yomon.

2. Fazoviy idrok va koʻruv xotirasidagi yetishmovchiliklar, fazoviy muvofiqlikni tahlil qilishdagi qiyinchiliklar: chapaqaylarda koʻpincha grafik tasvirlashda shakllarning shaklining buzilishi koʻrinadi; yozuv oynavandligi; yozuvda harflarni tushirib qoldirish va oʻrnini almashtirish; optik xatolar, shakliga koʻra oʻxshash harflarni chalkashtirish.

3. Maʼlumotlarni qayta ishlashning oʻzgacha strategiyasi, anglashning tahliliy uslubi: chapaqaylarga materialni qismlarga boʻlib ishlash xos boʻlib, bunday tahlil natijasida faoliyat obʼyekti haqida butun tasavvur hosil boʻladi.

4. Diqqatning zaifligi, diqqatni koʻchirish va toʻplashdagi qiyinchiliklar.

5. Nutqiy buzilishlar: harflarni tahlil qilishdagi xatolar.

Chapaqay bolalarning emotsional ta'sirchanligi maktabga moslashishni qiyinlashtiruvchi omildir. Uni maktab hayotiga kirishi boshqalarga nisbatan sekinroq va og'riqliroq kechadi. SHuning uchun ham chapaqay bolalar doimo o'qituvchi, psixolog va ota-onalarning alohida e'tiborida bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. E.G'oziyev "Ontogenez psixologiyasi "Noshir" nashriyoti Toshkent 2018
2. M.G.Davletshin va boshqalar "Yosh davrlari va pedagogic psixologiya" Toshkent 2004
3. V.N.Karandashev "Metodika prepodavaniya psixologii" Moskva 2007
4. Adizova T.M.Psixokorreksiya. – Toshkent. Tafakkur.2010.150-b
5. Mahmudova D,A. Psixokorreksiya asoslari
6. Fan va texnologiya nashriyoti. 2011. 128-b